

DGRV
DIE GENOSSENSCHAFTEN

KOOPERATİFLERDE FİNANSAL YÖNETİM

Ankara, 2014

KOOPERATİFLERDE FİNANSAL YÖNETİM

Prof. Dr. İbrahim YILMAZ

Ankara, 2014

“Bu eserle ilgili tüm sorumluluk yazarın kendisine aittir.”

Ülkemizde tarım işletmelerinin küçük ve dağınık olması rekabeti ve üretilen ürünlerin pazarlanmasını zorlaştırmakta, bu durum üreticilerimizin örgütlenmesini kaçınılmaz hale getirmektedir.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tarımı geliştirmek ve kırsal alandaki üreticilerimizin kalkınmasını sağlamak için; örgütlenmenin yeterli düzeye çıkarılması, yatay ve dikey teşkilatlanmanın tamamlanması ve üretimden pazarlamaya kadar bu örgütlenmelerin etkin bir duruma getirilmesi gerekmektedir.

Bakanlık olarak kooperatifçilik ilkelerine uygun faaliyet gösteren, ortak sorumluluk bilincine sahip, kendi kendine yardım ve yönetim esaslarına dayanan, devletin aşırı himaye ve müdahalesinden uzak, kaynak tüketen değil kaynak üreten, özgür ve gönüllü kooperatifçilik hareketini benimsemekteyiz.

Tarımsal amaçlı kooperatifleri tarımsal üretimi ve istihdamı artırıcı, tarımsal ürünleri değerlendirici, ortaklarına en uygun şartlarda girdi sağlayıcı, üreticilerimizin refah seviyesini yükseltici ve tarımsal sanayiye geliştirici projelerle teknik olarak desteklemekle birlikte, faizsiz ve düşük faizli krediler kullanarak da desteklemekteyiz.

Bunların yanı sıra kooperatiflerimizin eğitim ihtiyaçlarını da karşılamaya ve bu ihtiyaçlar için bazı fırsatlar yaratmaya çalışmaktayız. Alman Kooperatifler Konfederasyonu ile yürüttüğümüz "Türkiye'de Tarımsal Amaçlı Kooperatif Örgütlerinin Desteklenmesi Projesi"ni bu fırsatlardan biri olarak değerlendirmekteyiz.

Alman Kooperatifler Konfederasyonu (DGRV) ile işbirliğimiz 1970 yılında Alman Hükümeti ile Türk Hükümeti arasında imzalanan 'İkili Teknik İşbirliği' anlaşmasına dayanmaktadır. Yıllardır dost olan iki ülke bu anlaşma ile dostluğunu pekiştirmiş, pek çok alanda birlikte iş yapmış ve yapmaya devam etmektedir.

Kooperatifçilik alanında çok gelişmiş bir ülke olan Almanya'da faaliyet gösteren 'Alman Kooperatifler Konfederasyonu' ile 2006 yılında yapılan işbirliği protokolü ile

oradaki kooperatif örgütlenmelerinin bu güne kadar gerçekleştirdikleri uygulamalardan yararlanmayı amaçlamaktayız.

Kalkınmada öncelikli illerimizden Kastamonu, Erzurum, Aksaray, Niğde ve Nevşehir'de uygulanan proje ile kooperatiflerin yönetim ve denetleme kurulu üyelerine kooperatifçilik mevzuatı, kooperatiflerde muhasebe, pazarlama teknikleri, modern yönetim teknikleri, proje planlama, girişimci kooperatiflerin rolü ve iletişim teknikleri konularında, Kooperatif ortaklarının eşlerine ise Hayvan bakımı ve süt hijyeni, ayrıca kooperatiflerin uyguladıkları proje ve çalışma konularına göre, ormancılık ve süt sığırcılığı konularında kooperatif ortaklarına ve çalışanlarına yerinde eğitim desteği sağlanmaya devam edilmektedir.

Kooperatifçilik konusunda dünyada söz sahibi olan DGRV ile birlikte bu projeyi uygulamaktan memnuniyet duyduğumuzu belirtmek istiyorum. Almanya'da DGRV çatısı altında toplanan kooperatiflerin bu güne kadar edinmiş oldukları deneyimleri bizlere aktarmasının, ülkemizdeki tarımsal örgütlenme üzerindeki olumlu etkisini zamanla çok daha iyi göreceğimizi düşünüyorum.

DGRV ile yaptığımız çalışmaları finanse eden Alman Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığına ve proje bölgelerimizdeki kooperatiflerimize birebir eğitim ve teknik destek veren DGRV Türkiye temsilciliğine teşekkürlerimi sunuyor bu eğitim setinin kooperatifçilerimize yararlı olmasını diliyorum.

Dr. Gürsel KÜSEK
Tarım Reformu Genel Müdür V.

Yaklaşık 100 milyon insan kooperatiflerde çalışarak kooperatif ortaklarına ve müşterilerine hizmet vermektedir. Kredi kooperatifleri, kırsal ve endüstriyel hizmet kooperatifleri dünyanın tüm bölgelerinde 800 milyon kooperatif ortağının ortak çıkarına destek vermektedir.

Kooperatifler kar maksimizasyonuna değil demokratik denetlemeye odaklanmıştır. Kooperatiflerin göstergesi sağlık ve sorumluluktur. Kooperatifler, özellikle kriz sürecinde diğer işletme yapılarından daha dirençli olduklarını ortaya koymuştur.

Almanya'daki kooperatif örgütü sıralanan tüm bu nedenlerden dolayı 2012 yılına ilişkin "Herkes için bir kazanç - Kooperatifler" sloganlı bir kampanya başlatmıştır. Kooperatifler kendilerini kamuoyuna tanıtarak, özelliklerini ve "Almanya için kazancının" ne olduğunu göstermektedir.

DGRV 2006 yılından beri Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının (GTHB) Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (TRGM) ve çeşitli tarımsal kooperatif örgütleriyle işbirliğini sürdürmektedir. Türkiye'nin farklı proje bölgelerinde bölgesel ve yerel çalışmalar birçok kooperatif ile birlikte ortak yapılmaktadır. Alman Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığının (BMZ), DGRV'nin Türkiye'de yürütmüş olduğu proje faaliyetlerini finanse ettiği vurgulanmalıdır.

Kooperatiflerin başarısına, özellikle kooperatiflerin görev organları olan kurullarının ve çalışanlarının nitelikleri gibi bir çok faktör katkıda bulunmaktadır. Ancak kooperatiflerin ortakları hak ve sorumluluklarını da bilmek durumundadır. Kooperatif ve ortak arasında bilinçli bir "alış" ve "veriş" olmalıdır: Kooperatifleri güçlendiren, ortaklar için iyidir ve ortağı güçlendiren, kooperatif için faydalıdır! Ortaklar ve kooperatif elele verilerse uzun süreli başarılı olabilir!

DGRV-Projesi baştan beri eğitim ve danışmanlık çalışmalarını desteklemektedir. Amaç, modern ve girişimci kooperatiflerin en önemli temel yapılarını yaygın-

laştırmaktır. Bu kitapçıklar ortak çalışmaların sonucunda oluşturulmuştur. Bunlar, DGRV'nin eğitim programlarında oluşturulan bilgilerin derinleşmesine ve okuyucunun her zaman elinin altında bulunması için hazırlanmıştır.

Ortak alışmalar umut verici etkiler göstermektedir. Türkiye'de özellikle kırsal alandaki kooperatiflerin güçlenmesi için katkıda bulunabildiğimiz için hem Türk partnerlerimize güvenilir işbirliği için müteşekkirimiz hem de bundan dolayı gururluyuz.

Bu yayının oluşumunda destek olan projenin tüm çalışanlarına ve uzmanlarına, ayrıca partner kuruluşların temsilcilerine teşekkür ediyorum. Başarılar sadece birlikte hareket edilirse mümkündür! Türkiye'deki DGRV ekibi bundan sonra yapılacak ortak çalışmaları sevinçle beklemektedir.

İnancımız: "Kooperatifler – Türkiye için bir kazançtır" !

Andreas Kappes

.....

Giriş

Kooperatiflerin içinde bulunduğu çevredeki gelişmeleri ihmal ederek başarılı olması ve büyümeleri oldukça zor görünmektedir. Günümüz dünyasında kooperatifler giderek artan bir rekabet ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu rekabet sadece ulusal seviyede değil, uluslararası seviyede de varlığını hissettirmektedir.

Kooperatiflerin artan rekabet koşullarında başarılı olabilmeleri için kooperatif yönetimleri ve yetkili personelinin ekonomik bilgilerle desteklenmesi şarttır. Bu bilgilerin başında da işletmecilik bilgileri gelmektedir.

Kooperatifler ortaklarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmet sunmak amacıyla kurulurlar. Ortakların ihtiyaçları çeşitlendikçe kooperatiflerin sunacakları hizmetler de çeşitlenir.

Kooperatiflerin faaliyetleri gruplandırıldığında, kooperatif işletmeciliğinin farklı fonksiyonları ve bölümleri ortaya çıkar. Bunlara yönetim, üretim, pazarlama, muhasebe, finansman, insan kaynakları örnek olarak verilebilir. Kooperatifler büyüdükçe bu fonksiyonlar birbirlerinden ayrılarak kooperatifin bölümlerini meydana getirirler ve giderek artan öneme sahip olurlar. Bu fonksiyonların etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi için kooperatif yönetimlerinin bilinç seviyelerini arttırması ve profesyonellerden yardım alması zorunlu olur. Kooperatif üst örgütlerinin de bu konuda kooperatiflere rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunması gerekir.

Kooperatifçilerin finansman konularına uzak olmadığı açıktır. Çünkü kooperatifin kuruluşundan itibaren sürekli finansal sorunlarla uğraşmak zorunda kalmaktadırlar. Örneğin aşağıdaki sorularla her kooperatif yönetimi mutlaka karşılaşmıştır:

- Kooperatifin kuruluş masraflarını kimler karşılayacak? Kuruluş masrafları nasıl finanse edilecek?
- Yapılacak yatırım nasıl finanse edilecek?
- Finansal olanaklarımız nelerdir?
- Acaba ne kadar borçlanabiliriz?
- Acaba hangi kaynaktan borçlanmak daha uygun?

Finansman veya finansal yönetim kooperatifin ihtiyaç duyduğu para, kaynak, fon veya sermayenin sağlanması ve bunların iyi bir şekilde kullanılması demektir. Finansman ayrıca, kooperatifin öz kaynaklarını, sermaye miktarını ve çeşitliliğini güçlendirmek için yapılan işlemlerin tümü olarak tanımlanabilir.

Kooperatiflerin ekonomik yapısı ile finansal yapısı birbirleriyle yakından ilişkilidir. Kooperatifin ekonomik yapısı değişik kaynaklardan sağlanan paranın, fonların, sermayenin kullanım şeklini gösterir. Kısaca; ekonomik yapı kooperatifin varlıklarının genel görünümünü, mali (finansal) yapı ise kooperatifin varlıklarının elde edilmesini sağlayan fonların kaynaklarını gösterir.

Finansman ile ilgili olarak kooperatif yöneticilerinin temel faaliyet alanları üç başlıkta toplanabilir:

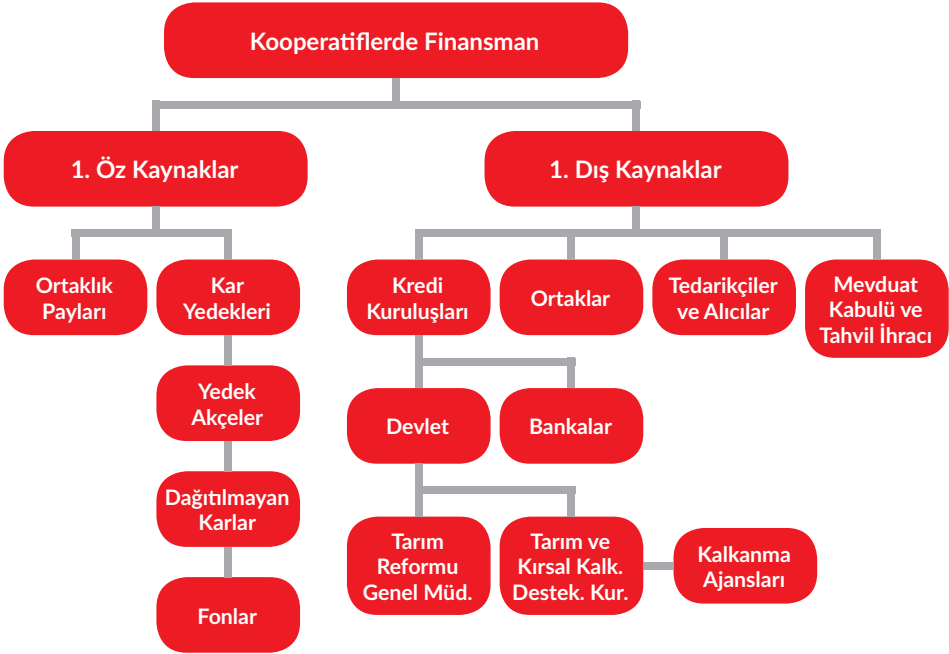
- Finansal analiz ve finansal planlama
- Kooperatifin ihtiyaç duyduğu varlıkları temin etmeye yönelik yatırım kararlarını alma
- Varlıklara yatırılacak paranın temin edilmesi

Bu çalışmanın amacı kooperatif yöneticilerinin finansman temini, analizi ve yönetimi hakkında bilgi seviyesini arttırmaya katkıda bulunmaktır. Bu amaçla genel işletmecilik bilgilerinin yanı sıra özellikle finansal yönetim konusunda ihtiyaç duyulabilecek temel bilgilere yer verilmiştir.

Kooperatiflerde Finansman Kaynakları

BÖLÜM 2

Kooperatiflerin gelişmesini sınırlayan temel faktör finansman olanaklarının sınırlı olmasıdır. Bu nedenle, kooperatiflerde finansman yöntemlerinin incelenmesi ve kooperatif yöneticilerinin bu tür becerilerini artırması gerekmektedir.

Finansman genellikle özkaynaklar ve yabancı kaynaklar olmak üzere iki başlık altında ele alınır:

2.1. Özkaynaklar

Özkaynaklar kooperatif ortaklarının paylarından, kârların kooperatife ayrılan bölümünden, yedek akçeler ve fonlardan oluşur. Kooperatifin mali gücünü gösteren özkaynakların bir diğer adı “kurumsal sermaye”dir. Özkaynaklar kooperatife hiçbir faiz maliyeti yüklemeyen ve güvenli olan bir kaynak niteliğindedir. Bu kaynak, sabit tesislerin yani kooperatif varlıklarının finansmanında kullanılır.

Özkaynaklar yabancı kaynağa ihtiyaç olduğunda, kredi verecek kuruluşlar açısından da bir teminat oluşturur.

Kooperatiflerde öz kaynakların durumu, bilançonun pasif kısmında yer alan özkaynak hesaplarında izlenir. Bilanço ve elemanları daha sonra tekrar ele alınacaktır.

Özkaynakların ana unsuru ortakların satın aldığı paylardır. Yıllık gelir-gider farkından aktarılan kâr yedekleri ile bağış ve hibeler de diğer unsurlarıdır.

Ortaklık payları ortakların kooperatif kurulurken veya kooperatife ortak olurken ödemekle yükümlü oldukları sermayedir. Ortaklık payları iki şekilde adlandırılabilir:

- Ödenmiş sermaye: Ortakların ödedikleri paylardır.
- Ödenmemiş sermaye: Ortakların ödemeyi taahhüt ettikleri fakat henüz ödemedikleri sermayedir.

Ortaklık payları, aynı zamanda, kooperatif faaliyetini sonlandırdığında veya fes-hedildiğinde ortakların geri alabilecekleri tutarları gösterir. Herhangi bir nedenle bir ortak kooperatiften ayrılırken, önce kooperatife olan borçları düşülür ve arta kalan miktar ortağa geri ödenir. Ortağın borcu ortaklık payından ve diğer alacaklarından fazlaysa, kalan borcunu kooperatife ödemesi talep edilir.

Ortaklık payları, daha sonra ayrıntısıyla açıklanacak olan bilançonun pasif kısmında ödenmiş sermaye hesabında yer alır.

Kooperatiflerde her bir ortaklık payının değeri Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir. Her bir ortağın asgari veya azami kaç pay alacağına ise kooperatifin genel kurulu karar verir. Genel kurul bu yönde karar verirken hem kooperatifin ihtiyacını hem de ortakların ve ortak olmak isteyeceklerin ödeme gücünü dikkate almalıdır.

Kooperatiflerde her yıl genel kurul yapılmak zorundadır. Genel kurulda ele alınması gereken konulardan birisi yıllık gelir-gider farkının değerlendirilmesidir. Aslında, her kooperatifin ana sözleşmesinde söz konusu farkın ne şekilde kullanılabileceği açıkça yer alır. Genel kurul, ana sözleşme uyarınca bu farkın nasıl ve nereye dağıtılacağına karar verir ve bunu belgelemiş olur.

Kooperatifler yasası gereğince gelir-gider farkının en az yarısı ortaklara risturn olarak dağıtılmak zorundadır. Bu, kooperatifleri şirketlerden ayıran temel özelliklerden biridir. Risturn yıllık gelir-gider farkının bir bölümünün ortaklara, ortağın kooperatif ile yapmış olduğu alış verişe göre dağıtılan kısmı demektir.

Risturn dışında kalan yıllık gelir-gider farkının ana sözleşmede belirlenen kadari yedek akçe olarak ayrılmak zorundadır. Geri kalan kısım ise ana sözleşmede belirlenen fonlara aktarılır. Bu fonlar muhasebede kâr yedekleri olarak adlandırılır.

Kooperatiflerin sermaye oluşturmalarında diğer bir yol yedek akçe ayrılmasıdır. Yedek akçeler, “sakla samanı gelir zamanı” atasözündeki gibi, kooperatifin gelişmesinde ve varlığını sürdürmesinde önemli bir işlevi olan, adeta sigorta niteliğindeki fonlardır. Prensip olarak, kârın bir kısmının ayrılması ile biriktirilir. Yedek akçeler, yasaların öngördüğü, şekilde zorunlu veya gönüllü olarak oluşturulabilir. Kooperatifteki varlıkların temininde veya meydana getirilmesinde önemli bir role sahiptir. Yedek akçeler, yatırımların finansmanında kullanılabileceği gibi, kooperatifin ileriki yıllardaki faaliyetlerinden doğabilecek zararlarının karşılanmasında da kullanılabilir. Yedek akçeler ve fonlar, bilançonun pasif kısmında, kâr yedekleri hesabı adı altında, ayrı olacak şekilde kayıt altına alınmaktadır.

Diğer bir öz sermaye kaynağı da fonlardır. Kooperatiflerde genel kurulca kabul edilen her türlü fon oluşturulabilir. Bununla birlikte, ana sözleşmede yer almayan bir fonun oluşturulabilmesi için önce ana sözleşme değişikliğinin yapılması gerekir. Ana sözleşmede yer alan bir fon ile ilgili kesinti payı değiştirilecekse de önce ana sözleşme değişikliği yapmak şarttır.

Diğer taraftan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda "ortak dışı işlemlerden elde edilen hâsıla dağıtılamaz, bunlar kooperatifin gelişmesine yarayacak işlerde kullanılmak üzere özel bir fonda toplanır" hükmü yer almaktadır. Kooperatiflerin var ise, ortak dışı işlemlerden sağladıkları kârlar kurumlar vergisine tabidir. Geriye kalan miktarlar kooperatifin, bu hüküm doğrultusunda oluşturulacak bir fonunda toplanıp kullanılabilir. Ortak dışı işlemlerden elde edilen gelir-gider farkının kooperatifin geliştirme fonuna aktarılması genel bir uygulamadır.

Kooperatifin yıllık kârının bir kısmını, burada bahsedilen ve farklı şekillerde isimlendirilen fonlarda biriktirmesi mümkündür. Bu şekilde kesilen fonlar kooperatifin gelişmesine yarayacak faaliyetlerde, örneğin kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesinde, kooperatif çalışanları veya ortaklarına yardım sağlamada kullanılabilir. Hatta kooperatif genel kurullarının düzenlenmesinde katılımın artırılması için çeşitli faaliyetlerin organizasyonunda kullanılması da mümkündür.

2.2. Yabancı kaynaklar

Türkiye'de özellikle de tarımsal amaçlı kooperatiflerde özkaynakların yetersiz olduğu bilinen bir gerçektir. Bunun başlıca nedenleri şunlardır:

- Ortaklık pay değerinin düşük olması ve ortakların az sayıda ortaklık payı yüklenmesi
- Ortakların yükledikleri düşük ortaklık paylarını bile tam ödememeleri veya ödeyememeleri
- Kooperatiflerde sermaye birikimini özendirecek unsurların sınırlı oluşu

Özkaynakların yukarıda belirtilen nedenlerle zayıf olması, kooperatiflerin finansmanında yabancı kaynakları öne çıkarmaktadır.

Türkiye'de kooperatiflerin yatırımlarını finanse ederken yararlanabilecekleri yabancı kaynaklar şunlardır:

- Ortaklar
- Tedarikçiler ve müşteriler
- Kredi kuruluşları

İhtiyaç olması halinde kooperatifler ortaklarından kaynak toplayıp borç alabilir. Gelişmiş ülkelerde sıkça kullanılan bu yolun Türkiye’de yaygınlaşması güçtür. Çünkü bunun için ortakların ekonomik olarak güçlü olması ve kooperatife aidiyet duygularının da yüksek olması gerekir. Elbette, kooperatiflerin de finansal destek veren ortaklarına ayrıcalık tanınması üzerinde durulmalıdır.

Diğer bir yabancı kaynak kooperatiflerin tedarikçileri ve müşterileridir. Kooperatife girdi sağlayan tedarikçiler veya kooperatifin ürünlerini alan özel veya tüzel kişilerden özellikle kısa vadeli finansman ihtiyacının karşılanmasında yararlanılabilir. Kooperatifin mal aldığı veya sattığı işletmelere borçlanması bu tür finansmanın varlığını gösterir. Ancak bu durumda, kooperatif vade farkı vb şekillerde ifade edilen bir maliyeti yüklenmek durumunda kalacaktır. Tedarikçi veya müşteriden sağlanan kaynakların yüksek miktarlarda ve uzun vadeli olarak kullanılamaması ve garantisinin olmaması önemli dezavantajlardır. Ayrıca, bu tür finansman nakit olmaz ve genellikle stokların finansmanında kullanılır. Satıcının alıcıya malın satılması için verdiği kısa vadeli krediler, konsinye satışlar da bu kapsamda değerlendirilir. Konsinye satış malı sattıktan sonra bedelinin tedarikçiye ödenmesidir. Tedarikçilere yem bedellerinin geciktirilerek ödenmesi bu kapsamda verilebilecek bir başka örnektir.

Bugün için tarımsal kooperatiflerin yararlanabileceği ana yabancı finansal kaynak kredi kuruluşlarıdır. Tarımsal kooperatiflerin finansman sağlayabilecekleri başlıca kredi kuruluşları olarak, başta Ziraat Bankası olmak üzere çeşitli bankalar ve devlet görülmektedir.

Bir bankanın finansmanı, bankanın yapacağı inceleme sonucunda, yasalar, iç politikalar ve kendi kaynaklarını göz önünde bulundurarak, gerçek veya tüzel kişilere teminatlı veya teminatsız para, kefalet veya teminat vermesi şeklinde gerçekleşir.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta yabancı kaynakların öncelikle kendi çıkarlarını düşünecek olmalarıdır. Kredi verecek her kuruluş kredinin geri dönüşünü garanti altına almak isteyecektir. Genel olarak da finansal işlemlerde ticari kredi faiz oranları geçerli olacaktır. Bu nedenle, bu tür kuruluşlardan sağlanacak kredinin

kooperatiflere önemli bir yük getireceği dikkate alınmalı ve bu tür kaynak kullanımlarında titiz davranılmalıdır.

Kooperatiflerin yararlanabileceği en önemli dış kaynak devletin çeşitli kurumları vasıtasıyla uygulamakta olduğu ve genellikle bir yatırım projesine dayanan ve ticari kredilere göre büyük avantajlar sağlayan kontrollü kredi uygulamalarıdır. Bu avantajlar kredinin bir bölümünün hibe edilmesi, düşük faiz ve uzun geri ödeme süreleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devletin kurumları arasında bu tür uygulamalar açısından Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü ile Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ve Kalkınma Bakanlığına bağlı kalkınma ajansları en önemli destek ve finansman kuruluşlarıdır.

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü bünyesinde Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) uygulanmaktadır. Program üreticilerin, kırsal alanda bireysel veya bir arada yapacakları öz sermayeye dayalı tarım ürünlerinin depolanması, işlenmesi ve ambalajlanmasına yönelik ekonomik faaliyetler ve altyapıya yönelik yatırım projelerinin desteklenmesini amaçlayan bir hibe desteği programıdır. Program çerçevesinde Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemine ve ilgili diğer kayıt sistemlerine kayıtlı olan gerçek kişiler ile şirketler, ortaklıklar, vakıflar ve tarımsal amaçlı kooperatifler, birlikler ve bunların üst örgütleri tüzel kişiler desteklenmektedir. Program, Tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme kurumu bünyesinde uygulanan IPARD programının uygulanmadığı tüm illeri içermektedir.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) bünyesinde de kooperatiflerin yatırımlarını gerçekleştirmek için kullanabilecekleri IPARD (Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma) programı uygulanmaktadır. Bu programdan kredi sağlayabilmek için başvurular TKDK İl Koordinatörlüklerine yapılmaktadır. TKDK'nın illerde (42 il) il koordinatörlükleri bulunmaktadır. Bu koordinatörlüklerin adreslerine ve diğer bazı bilgilerine <http://www.tkdk.gov.tr> adresinden ulaşılabilir.

Kooperatiflerin destek alabileceği diğer bir kurum, Kalkınma Bakanlığı'na bağlı olan Kalkınma Ajanslarıdır. Haritada gösterildiği gibi Türkiye'de toplam 26 adet kalkınma ajansı kurulmuştur. Bu ajanslar, 81 ilin tamamını kapsamaktadır. Kalkınma ajanslarına <http://www.kalkinma.gov.tr> adresinden ulaşılabilir.

Kalkınma ajanslarında da çeşitli isimler adı altında tarımsal yatırımlar desteklenmektedir. Burada kullanılan destekler, diğerlerinden farklı olarak tarım dışı sektörleri de kapsar.

Kooperatifler, buraya kadar değinilen kurumların dışında KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) tarafından da desteklenmektedir. KOSGEB tarafından uygulanan programlar hakkında <http://www.kosgeb.gov.tr/> adresinden bilgiler almak mümkündür. Bu programlar kooperatifleri de içine alan ve KOBİ (küçük ve orta boy işletme) olarak tanımlanan tüm işletmelere açıktır. Ne yazık ki, bu programlar kooperatiflerce pek bilinmemekte ve dolayısıyla yararlanılmamaktadır.

Finansal Analiz

Bu bölümde finansal bilgilerin ne şekilde ve neden analiz edildiği tartışılacaktır. Ama bunun öncesinde muhasebe kayıtlarının niçin tutulduğu ve ne işe yaradığı konuları masaya yatırılacaktır.

Kooperatiflerin temel amacı sundukları hizmetlerle ortaklarının kazançlarını arttırmaktır. Elbette ortaklarına sundukları hizmetlerini sürdürülebilir kılmaları gereklidir. Hizmetlerin sürdürülebilir olmasının ön şartı kooperatifin de yeterli seviyede kazanmasıdır. Bunu sağlamak (karlılığı artırmak) için ise kooperatiflerin asgari olarak şunları yapması gerekir:

- Kaliteli ve kapsamlı kayıt tutma
- Tutulan kayıtlara dayalı finansal analizler yapma ve bunları belirli aralıklarla yineleme
- Analiz sonuçlarına bağlı olarak masrafları kontrol altına alma ve masraflardan tasarruf etme
- Gelirlerini artırıcı önlemler alma

Düzgün, güvenilir ve kapsamlı kayıt tutma her şeyin başıdır. Kayıt yoksa başarılı yönetim de, başarıya ulaşmak da yoktur.

Kooperatiflerin kayıt tutma gerekçelerini üç başlık altında toplamak olasıdır:

- Vergi ödeme
- Kredi temini
- Yönetim aracı

Vergi: Her ne kadar tarımsal kooperatifler, ortak dışı işlemler hariç olmak üzere, kurumlar vergisinden muaf tutulmuş olsalar da, diğer bazı vergilerle ilgili yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu nedenle kayıt tutmak ve bu kayıtları onaylatmak durumdadırlar.

Kredi temin etme: Bankalar kredi başvurusu yapan kooperatiflerin bilanço, gelir tablosu ve nakit akım tablosu dâhil finansal kayıtlarına bakar. Kooperatifin alabileceği kredinin tutarı bu tablolara göre belirlenir. Kuşkusuz bu tabloların gerekliliği kurumdan kuruma ve kullanılacak kredinin miktar ve türüne göre farklılık gösterecektir. Ancak, hangi kurumdan borç temin edilirse edilsin, bahsedilen tabloların sunulması borç temin işlemini kolaylaştırabileceği gibi, faiz oranı ve vade gibi ödeme koşullarında avantaj sağlar. Özellikle devlet desteği ile sağlanacak yatırım kredileri gibi avantajlı kredi uygulamalarında bu tür finansal tablolar, genellikle zorunlu olarak istenmektedir.

Yönetim aracı: Esas önemli olan kısım burasıdır. Muhasebe kayıtlarına her şeyden önce kooperatif yöneticilerinin ve ortaklarının ihtiyacı vardır. Günümüzde bilgi güçtür ve güç ise paradır. Bu bilgilerin başında, tarımsal muhasebe ile ilgili bazı temel bilgiler, diğer bir anlatım ile gelir-gider hesaplarının, finansal analizlerin özenli bir şekilde yapılması gelir. Ancak bu şekilde bir yönetici kendi kooperatifinin başarısını doğru değerlendirebilir. Ne olursa olsun başarının belirlenmesi için bir ölçme işleminin yapılması gerekir. Bir ilkokul öğrencisinin başarısını ölçebilmek için yapılan sınavlar ve sonuçta aldığı karne gibi, kooperatifin de başarısının ölçebilmesi için ilk şart, muhasebe kayıtlarının tutulmasıdır. Muhasebe kayıtları ve kullanımı, yöneticinin karanlıkta önünü aydınlatan ışık gibi düşünülebilir.

3.1. Neden muhasebe?

Muhasebe, geçmiş üretim dönemlerinden edinilen deney ve elde edilen veriler ile geleceği planlama imkânını yaratır. Etkin ve başarılı bir yönetimin temeli muhasebeye dayanır. Yönetici, muhasebe kayıtları yardımıyla sona eren bir üretim dönemini kontrol edip değerlendirip bu verilerin ışığı altında geleceği isabetli bir şekilde planlayabilir. Bilinçli her işletmeci gibi, kooperatif yöneticilerinin de muhasebeye önem vermek zorundadır. Bir işyerinin başarılı bir şekilde çalışıp çalışmadığını ölçmek ve değerlendirmek için kayıt tutmak zorunludur. Kooperatif yöneticisi

veya çiftçi, yaptığı işe neler koyduğunu (girdisini), buna karşılık neler elde ettiğini (çıkıtısını), ürettiği hizmetlerden, ürünlerden, hangisinin ne oranda kendisine kazanç sağladığını bilmek istediğinde, muhasebe kayıtlarına ihtiyaç duyacaktır. Kooperatifin işlerinin iyileştirilebilmesi ve kalkınmanın sağlanabilmesi için neler yapılması gerektiğinin belirlenebilmesi ve başarısızlıkların nedenlerinin meydana çıkarılabilmesi için de muhasebe kayıtlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Genel olarak muhasebe, işletmelerde parasal işlem ve olayları, düzen içinde kaydetme, sınıflama ve özetlerini yapma, analiz etme ve yorumlama işi olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, muhasebe sadece kayıt tutma olmayıp, bu kayıtların analiz edilmesi ve değerlendirilmesi yol ve yöntemlerini de kapsamaktadır.

Muhasebe kayıtlarının tutulması ile ilgili olarak farklı sistemler geliştirilmiştir. Türkiye'de kooperatiflerin de uymak zorunda oldukları tek bir sistem vardır. Tüm kuruluşlar, bu sisteme uygun olarak kayıtlarını tutmak zorundadırlar. Bu sistemin adı, tek düzen muhasebe sistemidir.

3.2. Finansal tablolar

Kooperatifçe tutulan defterlerde veya bilgisayarlarda yıl boyunca kayıt edilen bilgiler yılsonunda veya istendiği herhangi bir zamanda, özet bilgiler sunulacak şekilde tablolaştırılır. Kooperatifin finansal durumunu ortaya koyan bu tablolara finansal tablolar denir.

Üç ana finansal tablo vardır:

- Bilanço tablosu
- Gelir tablosu
- Nakit akım tablosu

3.2.1. Bilanço ve bilançonun oluşturulması

Bir kooperatifin veya faaliyet dalının başarısının ölçülebilmesi için, öncelikle kooperatifin sahip olduğu varlıklarının dökümünün yapılması gerekir. Başka bir ifade ile envanter çıkarmak gerekir. Bir kooperatifte envanterin çıkarılması varlıkların, borçların, alacakların listelenmesi ve değerlerinin belirlenmesi (değerleme) demektir. Bu işlemler envanter kayıtları şeklinde kooperatiflerde kayıt altına alınmaktadır.

Envanter ne zaman çıkarılmalıdır?

Genel olarak yılbaşı ve yılsonu olmak üzere iki dönemde envanter çıkarılır. Ancak bunda, kesinlik bulunmamaktadır. İstenilen herhangi bir zamanda da envanter çıkarılabilir.

Envanter çıkarma sonucunda, bilançoya ulaşılır. Bilanço, envanter tarihi itibarıyla kooperatifin ekonomik yapısını ortaya koyan temel çizelgedir. Bilanço kooperatifin zenginliğini ve bu zenginliğin nerelerden kaynaklandığını gösterir. Bir bilanço, basit olarak, bilanço eşitliği olarak da ifade edilen bir eşitlikle, aşağıdaki şekilde ifade edilir.

Alacaklar + Varlıklar (Mevcutlar)	=	Borçlar (yabancı kaynaklar) + Öz Sermaye (Öz kaynaklar)
(Aktif)	=	(Pasif)

Bu eşitliğin sol tarafı, yani varlıklar ve alacaklar toplamı, aktifi, sağ tarafı yani öz sermaye ve borçlar toplamı, pasifi (kaynakları) oluşturur. Aktif kısaca varlıklar olarak da isimlendirilebilir. Aktif ve pasif toplamı birbirine eşittir. Aktif veya pasif toplamı, kooperatif için çok önemli olan bir göstergesi, kooperatife yatırılan toplam para tutarını, sermaye miktarını ifade etmektedir. Başka bir ifade ile kooperatifin kaç paralık olduğunu, yani değerini ifade eder. Bunu görmek için kredi verenler bilançoyu isterler ve kooperatifin ekonomik gücüne göre borç para verirler. Bilançoda, yukarıda belirtilen kalemlerin, bilanço tarihi itibarıyla değerleri, parasal tutarları yazacaktır. Bu nedenle bilançoların güncel olması, mevcut durumu göstermesi gerekir. Diğer bir ifade ile eskiden inşa edilen bir binanın, eski değeri değil de, günümüzdeki (bilançonun çıkarıldığı tarihteki) değerinin bilançoya yazılması çok önemlidir. Ancak böylece bilanço kullanılabilir, güncel olacaktır.

Bilançonun aktif kısmında kooperatifin alacak ve varlıkları nitelikleri ve kullanılma sürelerine göre gruplara ayrılır. Bilançonun pasif kısmı, varlıkların hangi kaynaktan temin edildiğini, yani kaynakları gösterir.

Genel muhasebe kuralları (tek düzen muhasebesi) çerçevesinde ana kalemleri itibarıyla bir bilanço örneğini aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

..... Tarihli Bilanço	
A. AKTİF	Tutar
I. Dönen Varlıklar
1. Hazır Değerler (kasa, çek, banka vb)
2. Menkul Değerler (tahvil, bono vb)
3. Kısa Vadeli Ticari Alacaklar (alacak senetleri vb)
4. Stoklar (hammaddeler, yarı mamuller, mamuller vb)
5. Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Hesapları
6. Diğer Dönen Varlıklar (KDV, Peşin vergiler vb)
II. Duran Varlıklar
1. Ticari Alacaklar
2. Diğer Alacaklar
3. Mali Duran Varlıklar
4. Maddi Duran Varlıklar
Aktif Toplamı
B. PASİF
I. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
1. Mali Borçlar
2. Ticari Borçlar
3. Diğer Borçlar
4. Alınan Avanslar
5. Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler
6. Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
II. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
III. Özkaynaklar
1. Ödenmiş Sermaye
2. Sermaye Yedekleri
3. Kar Yedekleri
4. Geçmiş Yıl Karları
5. Geçmiş Yıl Zararları
6. Dönem Net Karı
Pasif Toplamı

Aktif, dönen varlıklar ve duran varlıklar olarak isimlendirilen iki ana gruba ayrılmaktadır. Dönen varlıklar, vadesi bir yıla kadar olan para ve kıymetli evrakları alacak ve stokları içermektedir. Duran varlıklar ise vadesi veya ömrü bir yılın üzerinde olan varlıklardan oluşmaktadır. Bunların en çok karşılaşılanları, uzun vadeli alacaklar ile maddi duran varlıklardır. Maddi duran varlıklar, kooperatiflerde genellikle en fazla yekûnu oluşturan kısımdır. Bu grupta arazi ve arsalar, yeraltı ve yerüstü düzenleri (kuyu, kanal vb. meyvelikler), binalar, tesis, makine ve cihazlar, taşıtlar ile demirbaşlar gibi varlıklarının değeri bulunmaktadır.

Daha önce belirtildiği gibi, bilançonun pasif kısmında yer alan unsurlar, varlıkların nereden temin edildiğine yani kaynaklarına bağlı olarak sınıflandırılmaktadır. Söz konusu kaynaklar genellikle 3 başlık altında toplanır:

- I. Kısa vadeli yabancı kaynaklar
- II. Uzun vadeli yabancı kaynaklar
- III. Özkaynaklar

Kısa vadeli yabancı kaynaklar vadesi bir yılın altında olan borçlardır. Bunlar çeşitli nitelikteki borçlar, alınan avanslar, ödenecek vergiler gibi farklı unsurlardan meydana gelir.

Uzun vadeli yabancı kaynaklar vadesi bir yılın üzerinde olan borçlardan oluşur.

Özkaynaklar, öz sermaye olarak da isimlendirilir. Özkaynaklar kooperatif ortaklarının kooperatif varlıkları üzerindeki haklarını gösterir. Özkaynaklar, ortaklar tarafından kooperatife verilmiş ortaklık payları ile faaliyet sonucu elde edilen ve dağıtılmayıp çeşitli adlarla kooperatifte bırakılan kârlardan ve değer artışlarından meydana gelir. Başka bir anlatım ile özkaynaklar mülkiyeti kooperatife ait olan sermayeyi, yatırım tutarını gösterir. Bu miktar ortaklardan kooperatife aktarılmış olabileceği gibi, kooperatifin faaliyetleri sonucunda biriktirilmiş de olabilir.

Özkaynaklar, yukarıdaki bilançodan da görülebileceği gibi ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kâr yedekleri, geçmiş yıl kârları, geçmiş yıl zararları ve dönem net kârı kalemlerinden oluşur.

Kooperatif ortaklarının kooperatife tahsis ettikleri varlıkların değeri sermaye olarak adlandırılır. Ortaklar tarafından taahhüt edilmiş ortaklık payı ile ödenmemiş

ortaklık payları arasındaki fark ödenmiş sermayedir. Başka bir ifade ile ödenmiş sermaye tutarı, ortakların geçmişten bugüne ödedikleri ortaklık paylarının toplamını gösterir. Ortaklar defterinde her bir ortak için ayrı ayrı gösterilen ödenmiş ortaklık payları toplandığında, ödenmiş sermayeye ulaşılır. Özellikle kooperatiflerde bu uyuma dikkat edilmelidir.

Kooperatiflerde sermaye yedekleri iptal edilen ve kooperatifte kalan ortaklık payları ile kooperatifin varlıklarında yeniden değerlendirme nedeniyle ortaya çıkan değer artışlarından meydana gelir.

Varlıkların değer artışlarının hesaplanması için varlık değerlendirme yöntemlerini bilmekte fayda bulunmaktadır. Bu yöntemler ek-1'de kısaca tanıtılmıştır. Ancak burada tespit edilen değer artışının, nasıl muhasebeleştirileceği, yani sermaye yedeklerine nasıl kayıt edileceği üzerinde durulacaktır.

Örneğin; kooperatif binasının aktifteki kayıtlı değerinin 10.000 TL olduğunu ve kooperatif binasının değerlendirme sonunda gerçek değerinin 100.000 TL olarak hesaplandığını varsayalım. Bu durumda;

- Aktifte ilgili varlığın değeri fark kadar artırılır. Bunun için maddi duran varlıklardan binalar hesabında 90.000 TL artış yapılır.
- Aynı zamanda pasifte ise sermaye yedekleri hesabında diğer sermaye yedekleri kaleminde de aynı miktarda (90.000 TL) artış yapılır.

Kâr yedekleri gelir-gider farkının (kârın) ortaklara risturn olarak dağıtılmayan kısmıdır. Bunlar arasında yedek akçeler ve fonlar ile sermayeye aktarılmasına karar verilen kısım yer alır. Sermayeye aktarmak demek, ortakların paylarına aktarmak demektir. Dolayısıyla böyle bir karar alındığında, söz konusu paranın ortaklık paylarına yansıtılması gerekir. Risturn dağıtılmadan bu şekilde bir uygulamanın yapılmasının da kooperatifle işbirliği içinde çalışan ortak ile çalışmayan ortak arasında, faal ortak aleyhine eşitsizliğe neden olacağını da bilmek gerekir. Esas olarak bu konular ana sözleşmelerde açık olarak düzenlemesi gereken konulardır. Ana sözleşmede hüküm bulunmasına rağmen, genel kurullarda bu hükümlere aykırı kararlar almak ve uygulamak doğru değildir. Ana sözleşmelerde aksine hüküm bulunmaması durumunda gelir gider farkı kooperatifin yedek akçelerine eklenir.

Normal olarak kooperatiflerde gelir-gider farkından yedek akçe ayrılıp, risturn dağıtıldıktan sonra, ortakların sermaye paylarına genel kurul kararı ile faiz ödenebileceği ana sözleşme ile hükme bağlanabilmektedir.

Geçmiş yıl kârları geçmiş dönemlerde ortaya çıkan ve ortaklara dağıtılmamış kârların risturn olarak dağıtılincaya veya sermayeye ekleninceye kadar tutulduğu hesaptır.

Geçmiş yıl zararları geçmiş dönemlerde ortaya çıkan zararların, yedeklere, kârlara ya da sermayeye mahsup edilinceye kadar izlendiği hesaptır.

Dönem net kârı adı gereği bilançonun ait olduğu yıldaki net kârı göstermektedir.

Ne yazık ki, Türkiye'de kooperatiflerle ilgili bilanço konusunda halâ ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Her şeyden önce hazırlanan bilançolar çoğunlukla güncel değildir ve gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Bu da, öncelikle yöneticilerin işini güçleştirmekte ve kooperatifin başarısını engellemektedir. Gerçeği yansıtmayan bilançolar ortak-kooperatif ilişkilerini olumsuz etkilemekte, eski ve yeni ortaklar arasında eşitsizliklere neden olmakta, ortakların hakları korunmasını güçleştirmektedir.

3.2.2. Gelir tablosu

Gelir tablosu yıllık faaliyet sonuçlarının, gelir ve giderlerin, kâr ve zarar ile yasal yükümlülüklerin özet olarak sunulduğu tablodur.

Gelir ve giderler, etkin kararlar almak için gerekli bilgileri içerecek şekilde farklı olarak hazırlanabilir. Örneğin çok amaçlı bir kooperatifte, yapılan faaliyetlerin her birinden ortakların tamamı değil de bir bölümü yararlanıyorsa, bu durumda her bir faaliyetin gelir ve giderlerinin ayrı tutulmasında büyük fayda vardır. Konuyu biraz daha açmak için 100 ortaklı bir kooperatifi örnek olarak alalım. Bu kooperatif, süt ve yem satışı ve ormancılık faaliyetleri yapıyor olsun. Ortaklardan 60'ının süt, 80'inin ise ormancılık faaliyeti nedeniyle kooperatifle iş yaptığını varsayalım. Süt sığırı yetiştiren ortaklar kooperatife süt satmakta ve kooperatiften süt yemi satın almaktadır. Bu durumda, bu kooperatifte yapılan süt, yem ve ormancılık faaliyetlerinin gelir ve giderlerinin ayrı ayrı tutulması gerekmektedir. Bunun temel olarak iki nedeni bulunmaktadır:

- Faaliyetlerdeki başarıyı doğru ölçüp değerlendirmek ve doğru kararlar alabilmek
- Ortakların haklarını korumak ve adil olabilmek

Bu, özellikle risturn dağıtımı için gereklidir. Yani sütten elde edilen kârdan, süt sığırcılığı yapan ortaklar risturn alırken, diğerleri buradan risturn almamalıdır. Diğer faaliyetler için de bu geçerlidir.

Ortak dışı işlemlerin de ayrı kaydedilmesi ve buradan elde edilen gelir ve giderlerin farklı değerlendirilmesi gerektiğini tekrar hatırlatmakta fayda vardır. Bunun için muhasebecinizle birlikte çalışmanız ve bu tür taleplerinizi iletmeniz gerekir.

Burada konuyu daha ayrıntılı ele almadan önce, gelir ve gider kavramlarının üzerinde biraz daha durmakta fayda vardır. Şu soruyu sorarak başlamak belki daha yararlı olabilir:

Kooperatife giren her para gelir midir?

Bu soruya elbette hayır cevabı verilmelidir. Örneğin mevcut bir taşıtın satışından elde edilen para gelir değildir. Elde edilen bir paranın gelir olarak kabul edilebilmesi için üretim veya hizmet faaliyetleri sonucu yaratılmış olması gerekir.

Yapılan her harcama masraf mıdır?

Gider veya masraf üretimi veya hizmeti gerçekleştirmek için katlanılan zahmetlerin tümü olarak tanımlanabilir. Gider ile harcama sıkça karıştırılmaktadır. Her harcama masraf anlamını taşımaz. Örneğin, çiftliğimize nakit olarak yem aldığımızı ve depomuza koyduğumuzu varsayalım. Bu durumda, harcama yapılmış ancak bu harcama gider haline dönüşmemiştir. Ne zaman bu yemler, hayvanlara verilip tüketilirse, o zaman gider oluşmuş demektir.

Aşağıda gelir tablosunun şeklini göstermek için bir örnek verilmiştir. Burada ifade edilenleri, kooperatifin yönetim kararlarında kullanabilmek için, bunların ne anlam taşıdıklarını bilmemiz gerekmektedir. Bu nedenle, bunlar üzerinde sırasıyla durulmuştur.

.... Yılı Gelir Tablosu	
Unsurlar	Tutar
A. Brüt satışlar
B. Satış indirimleri (-)
C. Net satışlar
D. Satışların maliyeti (-)
Brüt satış kârı veya zararı
E. Faaliyet giderleri
Faaliyet kârı veya zararı
F. Diğer faaliyetlerden olağan gelir ve kârlar
G. Diğer faaliyetlerden olağan gider ve zararlar (-)
H. Finansman giderleri (-)
Olağan kâr ve zarar
F. Olağan dışı gelir ve kârlar
G. Olağan dışı gider ve zararlar (-)
Dönem kârı veya zararı
K. Vergi ve diğer yasal yükümlülükler karşılığı (-)
Dönem kârı veya zararı

Brüt satışlar (gelirler) satılan mal veya hizmete ve satışın yurt içi veya yurt dışı olmasına bağlı olarak gruplandırılmalı ve kayıt edilmelidir. Örneğin süt, yem, makine satan bir kooperatif için satış çizelgesi şu şekilde hazırlanmalıdır.

A. Brüt Satışlar	Süt	Yem	Makine	Diğer	Toplam
Yurtiçi
Yurtdışı

Satış indirimleri üç unsurdan oluşur: satış iadeleri, satış iskontoları ve diğer indirimler. Kooperatifin faaliyetleri sonucu elde edilen toplam satış hâsılatından iadeler ve çeşitli indirimler söz konusu olabilir. Bu tür indirimler bu grup altında gösterilip net satış hasılatının hesaplanmasında kullanılır. Bu tür indirimler yok ise doğal ola-

rak brüt satış hasılatı net satış hasılatına eşit olacaktır. Satışla ilgili satış belgesinin düzenlenip satışın gerçekleşmesinden sonraki her türlü indirim bu hesabın konusudur.

Net satışlar brüt satışlar ve satış indirimleri arasındaki farktır.

Üzerinde önemle durulması gereken kalemlerden bir tanesi de satışların maliyeti (giderler) kalemidir. Bu hesap grubu kooperatifte gerçekleştirilen faaliyet ve hizmetlerden kaynaklanan giderlerin kayıt altına alındığı kalemdir. Daha önce de belirtilen kooperatiflerde kârlılığı artırmanın dört yolundan birisi olan giderlerin (masrafların) kontrolü, bu hesabın ayrıntılı ve dikkatli bir şekilde incelenmesini gerektirir. Bu nedenle, bu hesabın içinde nelerin yer aldığı bilmesi başarı için şarttır.

Satışların maliyeti satılan mala doğrudan yüklenebilen giderlerin toplamını gösterir. Bu hesap genel olarak;

- (1) Satılan mamullerin maliyeti,
- (2) Satılan ticari malların maliyeti,
- (3) Satılan hizmetlerin maliyeti ve
- (4) Diğer satışların maliyetinden oluşur.

Sadece süt toplayıp satan bir kooperatifte yeni bir ürünün üretimi söz konusu olmadığı için sadece satılan ticari malların maliyeti kapsamında tek bir kalemden kayıt yapılır. Eğer ilave olarak kooperatif kendisi yem üretimi yapıyorsa, yem ile ilgili giderler satılan mamuller kalemine yazılır. Eğer kooperatifte örneğin süt sığırcılığı veya veterinerlik konularında danışmanlık hizmeti veriliyorsa bu hizmetlerin giderleri satılan hizmetlerin maliyeti kalemine yazılır.

Brüt satış kârı veya zararı net satışlardan satılan malın maliyeti düşülerek bulunur. Bu, brüt kâr olarak da adlandırılabilir.

Faaliyet giderleri 3 başlık altında incelenir:

- (1) Araştırma geliştirme giderleri
- (2) Pazarlama, satış ve dağıtım giderleri
- (3) Genel yönetim giderleri

Araştırma geliştirme (AR-GE) giderleri eğer ürünün veya hizmetin kalitesinin iyileştirilmesi için araştırma geliştirme faaliyetleri söz konusu ise bu faaliyetler için yapılan giderleri kapsamaktadır. Kooperatifler büyüdükçe bu tür faaliyetler ve giderlerle karşılaşılabilir.

Pazarlama, satış ve dağıtım giderleri adından da kolaylıkla anlaşılabilceği gibi pazara taşıma, komisyon vb. masraflar pazarlama, satış ve dağıtım giderleri içerisinde yer alır.

Genel yönetim giderleri malın veya hizmetin üretimine doğrudan yüklenemeyen yönetimle ilgili genel masraflardır. Örneğin kooperatifin yönetimi ile ilgili ısıtma, işçilik, enerji, haberleşme, kırtasiye, huzur hakları, danışmanlık, büro hizmetleri, çay, şeker vb. masrafları içerir.

Finansman giderleri başlığı altında, yabancı finansman araçları kullanılmış ise bu finansmanlar için yapılan faiz dahil olmak üzere tüm masraflar kayıt edilir.

Gelir tablosunda ayrı ayrı gösterilen satışların maliyeti, faaliyet giderleri ve finansman giderlerinin toplamı yıllık işletme giderlerini gösterir. Yıllık işletme giderleri sıkça kullanılan bir kavramdır.

Gelir tablosunda bulunan “Diğer faaliyetlerden olağan gelir ve kârlar”, “Diğer faaliyetlerden olağan gider ve zararlar”, “Olağandışı gelir ve kârlar” ile “Olağandışı gider ve zararlar” kooperatiflerde pek karşılaşılmayan kalemlerdir.

Dönem net kârı veya zararı tüm masraflar çıktıktan sonra kooperatifin bir yıllık süre içerisindeki kârını veya zararını gösterir.

Bu konuları bu şekilde açıkladıktan sonra son bir not düşmekte fayda görülmektedir. Özellikle kooperatif yöneticilerinin kendilerini bu konularda geliştirmeleri ve muhasebecileriyle daha fazla teşviki mesaiye bulunmaları başarı için zorunludur. Kooperatifin belirli bir büyüklüğe ulaşıncaya kadar bu tür hizmetler konusunda üst birliklerin kooperatifleri desteklemesi akılcı bir yoldur. Ancak belirli bir büyüklüğe ulaştıktan sonra kooperatiflerin kendi bünyelerinde bu konuları düzenlemeleri çok yararlı olacaktır.

3.2.3. Nakit akım analizi

Nakdi gelirlerden, nakdi masrafların çıkarılmasıyla yıllık net nakdi gelir hesaplanabilir. Özellikle nakdi masraf ve gelirler, nakit akım tablosunun hazırlanmasında kullanılır.

Nakit akım analizi kooperatifin bütünü için olduğu gibi faaliyet bazında da hazırlanabilir. Ne brüt kâr, ne de dönem net kârı, ne de diğerleri, kooperatifin ele alınan üretim faaliyetinden veya tüm faaliyetlerden elde ettiği net nakdi geliri iki nedenle göstermeyebilir. Bunlardan ilki, brüt satış hasılatının (brüt gelirin) tamamının nakdi olarak gerçekleşmemiş olabileceğindedir. İkinci neden ise, giderlerden bir bölümünün de nakdi olarak gerçekleşen masraflar olmamasındandır. Örneğin ortakların birlikte süt sığırcılığı faaliyetini yapması durumunda, hayvanların sayıca artması veya büyümesi nedeniyle meydana gelen değer artışları, gelir olmakla birlikte nakit olarak gerçekleşmez. Böyle bir kooperatifte nakdi gelirler olarak, süt ve süt ürünleri gelirleri, hayvan satış gelirleri, gübre satış gelirleri, varsa diğer tali gelirler dikkate alınabilir. Giderlerden bir bölümünün de nakdi olarak gerçekleşen giderler olmaması durumu, özellikle amortismanlar için geçerlidir. Bunun dışında, ortakların kooperatif işlerinde ücretsiz olarak çalışmaları halinde de bu durum ortaya çıkmaktadır.

Nakit akım tablosu, işletmenin aylar itibarıyla nakit akımının analizi ve kısa vadeli finansal planlama amacıyla kullanılabilir. Genel olarak bu çizelge, kredi kullanımını söz konusu olduğunda, kredi öncesi ve sonrası durum esas alınarak ayrıca hazırlanır. Böyle bir durumda, çizelgeye kredi girişi sonrasındaki kredi faiz ve ana para ödemeleri dahil edilir. Bu çizelge istenirse gelir ve masraf karakteri göstermeyen kredi ve borçlara ilave olarak, varlık satışlarını ve olası yatırımları içerecek şekilde de daha geniş bir bakış açısıyla hazırlanabilir. Aşağıdaki çizelgede süt sığırcılığı yapan bir kooperatif veya çiftçi örnek alınarak nakit akım tablosunun nasıl hazırlanabileceği gösterilmiştir.

Esas itibarıyla, aynı mantık, yatırım projelerinin analizinde de kullanılmaktadır. İki arasındaki fark, buradaki nakit akım tablosunun, faaliyet halindeki bir kooperatifin aylar itibarıyla nakit giriş ve çıkışlarının dikkate alınarak oluşturulmasıdır.

Bir Süt Sığırı İşletmesinde Aylık Nakit Akım Tablosu							
Gelirler ve Giderler	Ocak	Şubat	Mart	...	Ekim	Kasım	Aralık
Gelirler							
1. Süt satışı							
2. Hayvan satışı							
3. Gübre satışı							
4. Diğer tali gelirler							
I. Toplam nakdi gelirler							
Giderler							
1. Yabancı işçilik							
2. Yemler							
3. İlaç ve veteriner							
4. .							
5. .							
II. Toplam giderler							
Fark (I-II)							
Birikimli fark (±)							

Tabloda, öncelikle nakdi gelirler, daha sonra nakdi giderler ayrıntılarıyla gösterilmektedir. İkinin toplamları arasındaki fark, aylık net nakdi kazancı veya zararı göstermektedir. Birikimli fark ise, örneğin şubat ayında, ocak ve şubat aylarındaki farkların toplanmasıyla hesaplanmaktadır. Böylece oluşturulan en son aydaki toplam nakit durumu, bu satırdan takip edilebilmektedir. Ocaktan itibaren bu tablo oluşturulmaya başlandığında, kooperatifin nakit durumu ay ay izlenmiş olmaktadır. Olası olumsuzluklar da, böylece vakit çok geç olmadan anlaşılıp, düzeltme önlemleri alınmak suretiyle giderilebilmektedir.

3.3. Kârlılık analizleri

Bir kooperatifin başarısını ölçmede ve değerlendirmede sadece dönem net kârı yeterli değildir. Kooperatifin kâr etmesi ve kârın ne kadar olduğu elbette önemlidir.

Ancak bunun daha anlamlı olabilmesi için ilave bazı ölçütlere ihtiyaç vardır. Bunlar kârlılık oranlarıdır.

Ayrıca, başarıyı daha anlamlı bir şekilde ölçmek ve değerlendirmek için başarı göstergelerinin;

- Kooperatifin geçmiş değerleriyle
- Benzer başka kooperatiflerle ve
- Bazı ekonomik göstergelerle karşılaştırılması gerekmektedir.

Burada söylenmek isteneni anlayabilmek için bir atlet örneği üzerinde durulabilir. Şöyle ki, bir atletin iyi bir atlet olup olmadığını anlamak ve başarısını değerlendirmek için tek başına ortaya koyduğu performansa bakmak yetmez. Diğer atletlerle koştuğu bir yarıştaki sıralaması ise onun hakkında çok daha iyi bir değerlendirme yapma imkânı sunar.

Bu örnekten anlaşılacağı üzere, bir kooperatifin başarısını ölçmek için diğer kooperatiflerle kıyaslamak gereklidir.

Sıklıkla kullanılan başlıca iki farklı kârlılık oranından bahsetmek mümkündür. Bunlar, ekonomik ve mali kârlılık oranlarıdır. Kârlılık oranları aşağıdaki formüllerle hesaplanır.

$$a. \text{Ekonomik karlılık} = \frac{\text{Net kar} + \text{Ödenen borç faizi}}{\text{Toplam aktif}}$$

$$b. \text{Mali karlılık} = \frac{\text{Net kar}}{\text{Özkaynaklar}}$$

Ekonomik kârlılık kooperatif açısından, mali kârlılık kooperatif yönetimi açısından daha ön planda olan kârlılık göstergeleridir.

Formüllerde net kar yerine gelir tablosundaki dönem karı kullanılarak hesaplama yapılabilir. Bu durumda hesaplanan ekonomik ve mali kârlılık oranları piyasa faiz oranı ile karşılaştırılabilir. Oranlar faiz oranından yüksekse kooperatif başarılı demektir.

Finansmanın Temel Kuralları ve Borçluluk Analizleri

Bir kooperatifin finansal açıdan sağlıklı bir yapıda olması için temel nitelikteki bazı kurallara uyulması zorunluluğu vardır. Bu kurallar, genel denge kuralı, güvenlik payı kuralı, kısa vadeli borçlanma kuralı ve uzun süreli borçlanma kuralı olarak ifade edilebilirler.

Genel denge kuralı

Kooperatiflerde sağlıklı bir finansman için aktifteki varlıkların ekonomik ömürleri ve değerleri ile kooperatife giren fonların süreleri ve miktarları arasında bir denge sağlamak temel koşuldur. Bu kural, süre ve değer bakımından, sabit aktif varlıkların (duran varlıkların), pasifteki özkaynaklar ve uzun vadeli borçlar toplamına az-çok denk olması, dönen varlıkların da kısa vadeli borçlara denk olmasıdır.

Dönen varlıklar	=	Kısa vadeli borçlar
Duran varlıklar	=	Özkaynaklar + Uzun vadeli borçlar

Bu kurala göre, dönen varlıkların finansmanı kısa vadeli kaynak kullanımı ile sağlanırken, duran varlıkların, özellikle maddi duran varlıkların finansmanı uzun vadeli kaynak kullanımı ile yapılmalıdır.

Güvenlik payı kuralı

Kooperatifler genel denge yanında bir güvenlik payı oluşturmak zorundadırlar. Güvenlik payı, kooperatifin dönen varlıklarının kısa vadeli borçlarından bir miktar fazla olmasını ifade eder. Güvenlik payına bazen “net dönen varlıklar (aktifler)” adı

da verilir. Güvenlik payı dönen varlıklardan kısa vadeli borçlar çıkarılarak kolaylıkla hesaplanabilir.

Borçluluk Analizleri

Borçluluk ile ilgili göstergeler kısa vadeli borçluluk durumunu veya toplam borçluluk durumunu göstermesi açısından iki gruba ayrılmaktadır.

- Likidite oranları
- Kaldıraç oranları

Bu göstergeler yöneticiler ve borç verenler tarafından dikkatle değerlendirilmiştir. Özellikle yabancı kaynak kullanımı durumunda, kredi kurumları kredi başvurularının değerlendirilmesinde bu göstergeleri de kullanır.

Likidite oranları, işletmenin kısa dönemde borçlarını karşılayabilecek nakit (likit) durumunu gösterir. Başka bir ifade ile kooperatifin kısa vadeli borçlarını hemen nakde dönüştürebileceği unsurlar ile karşılayıp karşılayamayacağını gösterir.

Likidite bir varlığın istenildiği anda nakde çevrilebilme yeteneğidir. Likit varlıklar terimi nakit varlıklar anlamında kullanılmaktadır. Her bir varlığın likiditesi birbirinden farklıdır. Kooperatiflerde özellikle maddi duran varlıkların likiditesi, yani nakit haline (paraya) dönüştürülebilme derecesi oldukça düşüktür.

Bir kooperatifin kısa vadeli kaynak kullanabilmesi için yeterli güvelik payına sahip olması gereklidir. Bu kurala dikkat edilmediğinde, kooperatif ile yabancı kaynaklar arasında çoğu kez anlaşmazlıklar doğar. Net dönen varlıklardaki (aktiflerdeki) bir azalma, hem kooperatifin kısa vadeli borç yükümlülüklerini yerine getirmesini, hem de kısa vadeli borç kaynağını tehlikeye sokar. Özellikle kısa vadeli fonlar ile yatırımların finansmanından kaçınmak gerekmektedir. Böyle bir durumda nakit açısından sıkıntıya düşmek kaçınılmazdır.

İki önemli likidite oranından biri cari oran ve diğeri asit test oranıdır.

Cari oran aşağıdaki eşitlikle hesaplanır.

Cari Oran = Dönen Varlıklar / Kısa Dönemli Borçlar

Cari oran, işletmenin kısa vadeli borçlarını karşılayabilecek dönen varlıkları olup olmadığını gösterir. Bu oranın 1 den büyük olması kısa vadeli borçların ödenmesinde sorun olmadığını gösterir. Genel kural olarak cari oranın 2 olması yeterli görülür. Diğer bir ifade ile kısa vadeli borçlar konusunda hem genel denge, hem de güvenlik payına uyulduğu anlamına gelmektedir.

Asit test oranı (ATO) işletmenin kısa vadeli borçlarını karşılayabilecek likit veya nakit varlıklarını gösterir. Bu oranın hesaplanmasında kullanılan eşitlik aşağıda yer almaktadır:

$$ATO = (\text{Dönen Varlıklar} - \text{Stoklar}) / \text{Kısa Dönemli Borçlar}$$

Asit test oranının 1'e eşit olması yeterli olarak değerlendirilmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde stoklarda satış yaşanması nedeniyle, asit test oranı, cari oranı tamamlayıcı bir gösterge olarak kullanılmaktadır.

Kaldıraç oranları, kooperatif sahiplerine yani ortaklara ait sermaye ile borçlar arasındaki ilişkiyi, ayrıca kooperatif varlıklarının ne kadarının borçla temin edildiğini gösteren oranlardır. Kooperatifin kaynak yapısını gösterir. Bu oranlar ile kooperatifin uzun vadeli borçları ödeme gücü hakkında fikir sahibi olabiliriz. Başka bir ifade ile kooperatifin borç kaldırma kapasitesini gösterirler. Bu oranlar bilançonun pasifinde gösterilen unsurların kullanılmasıyla kolaylıkla hesaplanabilirler.

Kooperatifin borç kaldırma kapasitesini ortaya koymada kullanılabilecek en iyi ölçütlerden birisi borçların özkaynaklara oranıdır.

$$\text{Borç-Özkaynak oranı} = \text{Toplam Borçlar} / \text{Özkaynaklar}$$

Bu oran, kooperatife veya ortaklara ait özkaynaklar ile dışarıdan temin edilmiş borçların oranını gösterir. Yeniden uzun süreli bir borçlanmaya gidilip gidilemeyeceğini gösteren bir ölçüt olarak da kullanılır. Çünkü özkaynaklar, kooperatiftan alacaklı olan kişi ya da kurumların alacaklarının güvencesidir. Bu nedenle kooperatifin varlığının sürdürülebilmesi için bu oranın 1'den büyük olmaması, başka bir ifade ile borçların özkaynakları aşmaması gerekir. Böylece genel denge kuralı korunmuş olmaktadır.

EK-1

Varlık Değerleme Yöntemleri

Bilançoda, varlıkların bilanço tarihi itibarıyla değerleri, parasal tutarları yer almaktadır. Bunun için varlıkların değerlerinin belirlenmesi (değerleme, kıymet takdiri) gerekmektedir. Değer belirlemede kullanılacak yöntem, varlığın çeşidine bağlı olarak farklılık gösterebilir.

Kooperatiflerde yeniden değerlendirme; kurulacak değerlendirme komisyonları vasıtasıyla gerçekleştirilir.

Değerlemede en fazla kullanılan iki yöntemin nasıl kullanıldığını bilmek bizim için yeterlidir. Bunlar; 1. Maliyet bedeli, 2. Piyasa fiyatları (rayiç bedel) yöntemleridir.

Maliyet bedeli yöntemi, ele alınan varlığın yeniden üretilmesi halinde kaç mal olacağı varsayımına dayanır (Aras, 1988). Maliyet bedeli yönteminde, ele alınan varlığın aynısının, hesaplamanın yapıldığı günkü koşullarda maliyet (üretim) masrafları toplamı hesaplanmaya çalışılır. Kısaca bugün yapsaydık kaç yapardık sorusunun cevabı bulunmaya çalışılır. Böylece, varlığın yeniden üretim, binalarda yeniden inşa maliyeti hesaplanmış olur. Eğer bu yöntem ile örneğin bir binanın bugünkü değeri bulunmak isteniyorsa, hesaplanan yeniden inşa kıymetinden, binanın yaşı kadar amortisman çıkarılarak aşağıdaki örnekteki gibi bulunur.

Piyasa fiyatı yöntemi değerlendirme amacıyla en sık kullanılan yöntemlerdendir. Bu yöntem, değerlendirme yapılan varlığın satılması halinde kaç satılacağı esasına dayanır. Gerçekte malın satılması söz konusu olmamasına rağmen, malın benzerlerinin piyasa fiyatı, ele alınan malın değerinin hesaplanmasında kullanılır. Bu yöntemde pazara ilişkin verilerin sağlıklı olması önem taşır. Pazarda sıklıkla alınıp satılan malların değerlendirilmesinde bu yöntem etkin bir şekilde kullanılabilir. Özellikle buğday, arpa gibi ürünlerin ve girdi olarak kullanılacak materyallerin değerlendirilmesinde sıklıkla kullanılır. Ancak bu tür kullanımlarda piyasa fiyatlarının çiftlik avlusu fiyatlara dönüşümüne özen gösterilmelidir. Örneğin pazardan satın alınıp kooperatife getirilen yemin çiftlik avlusu fiyatı, pazar fiyatına, kooperatife taşıma masraflarının ilave edilmesiyle hesaplanır. Köyde üretilen bir ürünün örneğin arpanın çiftlik avlusu

fiyatı ise, arpanın pazar fiyatından, taşıma ve varsa diğer pazarlama masraflarının çıkarılmasıyla hesaplanır.

Değerleme yöntemlerini çok kısa bir şekilde ele aldıktan sonra, aktifteki varlıkların değerlemesinde kullanılacak yöntemlerin neler olabileceği üzerinde durulacaktır.

Arazi veya arsa varlığının değerlemesinde, arazi yeni satın alınmış ise arazinin satın alınma bedeline, satın alma masrafları ilave edilerek değerlendirilir. Eski den beri sahip olunan toprakların ve arsaların değerlemesinde ise emsal değeri (piyasa fiyatı) yöntemi kullanılabilir. Emsal değerinin kullanılması daha hızlı ve kolay sonuç almayı sağlayabilecektir.

Bina ve diğer tarımsal inşaatların değerlemesinde kullanılacak en uygun yöntemin, maliyet bedeli yöntemi olduğu söylenebilir. Yeni inşa edilmiş yapıların doğrudan inşa bedelleri kullanılarak, eski binaların ise yeniden inşa bedelleri tahmin edilerek değerlendirilir. Kırsal kesimde binalar, arazi ıslahı varlıkları (kuyular, kanallar vb.) fazlaca alım satıma konu olmadıklarından, bu tür varlıklar için piyasa fiyatı yöntemi uygun bir yöntem değildir.

Alet makine varlığının değerlemesinde, genel olarak, yenisinin piyasa değeri üzerinden değerlendirilir. Bazı hallerde, örneğin traktörlerde olduğu gibi, ikinci el piyasalarında oluşan fiyatlar kullanılarak ta, mevcut bir makinenin değeri bulunabilir. Özellikle yenisi üretilmeyen alet makinelerin değerlemesinde bu yol uygulanabilir.

Hayvan varlığının değerlemesinde piyasa fiyatlarından yararlanılması ve emsal bedellerinin kullanılması sıklıkla tercih edilmektedir.

Stokların değerlemesinde daha önce piyasa fiyatı yönteminde ifade edildiği gibi çiftlik avlusu fiyatları kullanılabilir.

Amortisman ve değerlemede kullanımı

Amortisman; bina, traktör gibi sabit varlıkların (toprak hariç) üretimde kullanılması sonucunda eskimeleri ve değer kaybetmeleri nedeniyle hesaplanmaktadır. Farklı amortisman hesaplama yöntemleri bulunmakla birlikte, bunlardan en yay-

gın olarak kullanılanı, doğru hat yöntemidir. Bu nedenle, sadece bu yöntem ele alınacaktır. Doğru hat yöntemi kullanılarak, yıllık amortismanın hesaplanmasında kullanılan formüller bina ve alet makineler ile hayvanlar için aşağıda gösterilmiştir. Amortisman hesabı için varlığın yenisinin değerini, ekonomik ömrünü ve hurda değerini bilmemiz gerekmektedir. Amortisman hesaplarında kullanılacak varlığın ekonomik ömür süreleri, muhasebeciniz vasıtasıyla maliye bakanlığı tarafından yayınlanan 333 Numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinden öğrenilebilir.

Bina ve alet makinelerde;

$$\text{Yıllık amortisman} = \frac{\text{Yenisinin değeri} - \text{Hurda değeri}}{\text{Ekonomik ömür}}$$

Hayvanlarda;

$$\text{Yıllık amortisman} = \frac{\text{Damızlık değeri} - \text{Kasaplık (reform) değeri}}{\text{Damızlık süresi}}$$

Örnek:

2010 yılbaşında 40.000 TL'ye satın alınan 2010 model bir traktörün ekonomik ömrü 10 yıl ve hurda değeri, yenisinin değerinin % 20'sidir. kooperatifte 2014 yılbaşı itibariyle envanter işlemleri gerçekleştirilmektedir. Söz konusu traktörün 2014 yılbaşı itibariyle yenisinin değeri 50.000 TL'dir. Traktörün 2014 yılbaşı değeri (bugünkü değeri) ve 2014 yılı amortismanı ne kadardır?

Çözüm:

$$\text{Yıllık amortisman} = [50.000 - (50.000 \times 0,20)] / 10 = 4.000 \text{ TL}$$

$$\text{Bugünkü değer} = \text{YD} - (\text{YAP} \times \text{Yaş});$$

$$\text{Bugünkü değer} = 50.000 - (4.000 \times 4) = 34.000 \text{ TL}$$

